

формирования электоральных предпочтений в информационном обществе наряду с традиционными факторами становится политические Интернет-проекты, которые носят не столько информационный, сколько пропагандистский характер.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Режим доступа: <http://www.audience.com.ua/pages/display/about>
2. Evans G., Whitefield S. Identifying the Bases of Party Competition in Eastern Europe / G. Evans, S. Whitefield // British Journal of Political Science. - № 23(4). – P. 530-545.
3. Downs A. Economic Theory of Democracy / A. Downs. – N., Y., 1957. – 270 p.
4. Вишняк О. Електоральна соціологія: історія, теорія, методи / О. Вишняк. – К, 2000. – 320 с.
5. Горошко Е. И. Политический блоггинг в глобальной и локальной перспективах / Е. И. Горошко/ Вісник Одеського національного університету. Серія « Соціологія і політичні науки» . – Одеса, 2009. – Т. 14, вип.. 13. – С. 335-345.
6. Chuck Todd, Sheldon Gawiser. How Barack Obama Won: A State-by-State Guide to the Historic 2008 Presidential Election- Режим доступа: <http://www.amazon.com/How-Barack-Obama-State-State/dp/030747366X>
7. Режим доступа: <http://www.dif-exitpoll.org.ua/>
8. Режим доступа: <http://www.ukr.net/elections/results.html>

Мальченко Любов Ігорівна, аспірант кафедри філософії та соціології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

УДК 1:316.3+323.112

ЦІННОСТІ В СТРУКТУРІ НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу цінностей в структурі національного характеру населення України, що визначають національні особливості в забезпеченні цілісності українського суспільства. Показано, що національні риси українців впливають на сприйняття цінностей в структурі національного характеру в періоди історичного розвитку українського суспільства. Обґрунтовано, що в сучасній філософській науці відбувається переосмислення існуючих соціально-філософських положень щодо національного характеру з урахуванням нових реалій ХХІ століття. Проведено аналіз домінуючих цінностей в структурі національного характеру українського суспільства та запропоновано уточнення соціально-філософського сенсу поняття «національний характер».

Ключові слова: національний характер, національний менталітет, цінності, структура особистості, національні особливості

ЦЕННОСТИ В СТРУКТУРЕ НАЦИОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРА НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ

Статья посвящена анализу ценностей в структуре национального характера населения Украины, определяющие национальные особенности целостности украинского общества. Показано, что национальные черты украинского народа влияют на восприятие ценностей в структуре национального характера в периоды исторического развития украинского общества. Обосновано, что в современной философской науке происходит переосмысление существующих социально-философских положений национального характера с учетом новых реалий ХХІ века. Проведен анализ доминирующих ценностей в структуре национального характера украинского общества и уточнен социально-философский смысл понятия «национальный характер».

Ключевые слова: национальный характер, национальный менталитет, ценности, структура личности, национальные особенности

VALUES IN THE STRUCTURE OF THE NATIONAL CHARACTER OF THE UKRAINIAN POPULATION

This article analyzes the values in the structure of the national character of the population of Ukraine, which determine the integrity of the national peculiarities of Ukrainian society. It is shown that the national characteristics of the Ukrainian people affect the perception of the values in the structure of the national

character in the periods of the historical development of the Ukrainian society. It is proved that in the modern philosophical science is redefining the existing social and philosophical positions of national character to the new realities of the XXI century. The analysis of the dominant values in the structure of the national character of the Ukrainian society and the refined socio-philosophical meaning of «national character».

Key words: *national character, national mentality, values, personality structure, national characteristics*

В останні десятиліття національний характер українського суспільства помітно змінюється не тільки під впливом економічних і політичних процесів в країні, але і соціокультурних змін. У зв'язку з історичними подіями змінюються ціннісні орієнтації українця, формується прагнення спиратися на власні сили.

Актуальність дослідження особливостей національного характеру народу пов'язана з тим, що в умовах динамічного розвитку суспільства необхідно знати і враховувати вже усталені традиції та якості народу для розробки стратегії соціального реформування суспільства та подолання духовної кризи. Адже всі цінності в структурі національного характеру проявляються як щось інтегроване, цілісне в контексті ситуації, часу, взаємодії, спілкування. Національний характер змінюється повільно, протягом століть. Від покоління до покоління він передається через механізми соціальної психіки. Цей процес змін можна прискорити завдяки національно-патріотичному вихованню та специфічним впливам.

Особливості національного характеру населення України досить давно стали предметом вивчення вчених. Важливим джерелом для виявлення цінностей в структурі національного характеру українського суспільства представляють народні прислів'я, приказки, ідіоматичні вирази і, найголовніше, традиції, що концентрує в собі стійкі асоціативні зв'язки нації. Серед українських вчених, які досліджували національний характер українців, слід, перш за все, назвати Ю. Липу, Д. Чижевського, П. Гнатенко, М. Бузького, О. Вишневського та інших.

Вивчення національного характеру є складним об'єктом дослідження для представників різних наук. Кожний вчений використовує свою методологію та методи дослідження національного характеру. Вивчення національного характеру народу вимагає визнання внутрішньої суперечливості її духовного життя, що розглядається як форма протікання духовних процесів на ґрунті певних соціально-історичних умов.

Метою статті є уточнення соціально-філософського сенсу поняття «національний характер» та аналіз цінностей в структурі національного характеру сучасного українського суспільства.

Перш ніж розглянути сутність поняття «національний характер», звернемося до епістемологічного аналізу поняття «характер». Визначення поняття характеру можна знайти в тлумачному словнику В. І. Даля: «Характер - норов людини, моральні властивості, якості його, властивості душі та серця» [1].

В філософії, як і в інших науках, поява поняття «характер» знаменує собою поглиблення людського пізнання в осягненні самого себе і навколишнього світу. Так спроба визначення поняття національного характеру з'являється ще в 5 в. до н. е. Платон та Аристотель констатували і намагалися осмислювати відмінності між народами, визнаючи наявність у кожного народу свого особливого складу.

Якщо розглядати національний характер як предмет філософського аналізу, то навіть просто описати його практично неможливо, так як перерахування таких рис йде у нескінченність. У сучасному світі характер розглядається як певна цілісна структура. Однак питання природи цієї структури залишається спірним. Залежно від своєї світоглядної та суспільно теоретичної орієнтації одні вчені зводять характер до структури мотивів, інші - до структури ціннісних орієнтацій, треті - до структури інстинктивних прагнень. Є й спроби з'єднання всіх цих підходів. [2, с. 162, 163]

В даний час існує велика кількість визначень національного характеру. Так, наприклад, П. І. Гнатенко національний характер визначає як «віддзеркалення на психіці представників нації своєрідних історичних умов її існування». [3, с. 124] І. С. Кон вважає національний характер спільністю вироблених і засвоєних в ході спільного історичного розвитку психологічних рис і способів дії, закріплених групувою самосвідомістю. [4, с. 47]

Елементи національного характеру закладалися на ранніх, докласових етапах розвитку суспільства. Вони служили найважливішим способом стихійного, емпіричного, повсякденного відображення навколишньої дійсності. На наступних етапах історичного розвитку на національний характер впливає політична система суспільства, проте його ціннісно-сміслові ядро залишається константним, хоча і коригується політичним життям, режимом, системою в цілому. У кризових

ситуаціях, в періоди загострення національних проблем і протиріч ті чи інші риси національного характеру можуть виходити на передній план.

Прийнято вважати, що національний характер - складовий елемент і одночасно основа психологічного складу нації й національної психології в цілому. Однак саме взаємозалежність і взаємообумовленість емоційних і раціональних елементів складає психологічний склад нації чи національний характер, який проявляється і переломлюється в національній культурі, способі думок і дій, стереотипах поведінки, обумовлюючи специфічність кожної нації, її відмінність від інших. [5, с. 20-21]

Однією з головних причин формування національного характеру населення України - географічне положення країни, історичні обставини, суспільні умови, культура та, власне, особливості психології цього народу. Найяскравішими представниками вітчизняного світобачення були Г. Сковорода, Т. Шевченко і М. Гоголь. Саме в їхній творчості ми знайдемо найглибше його розуміння.

Зовнішня політика України тривалий час зводилася до вибору «з ким бути»: з Туреччиною, Литвою, Росією, Австро-Угорщиною чи Польщею. Життя серед прекрасної природи і постійна загроза все це втрачати виховували любов до життя, напруженість за її кожен момент.

Український народ сприймав світ не розумом, а серцем. Почуття, інтуїція для нього - важливіші докази. Він не обмірковує, а переживає життя - тому в українських піснях стільки ліризму, ніжності. Прагнучи до власного щастя, український народ створює прекрасні зразки любовної лірики. На прикладі фольклору видно, що на відміну від більшості держав кохання було чи не головним чинником у виборі супутника життя.

Особливістю національного характеру українського народу була реальність. Українська нація відзначається особливими рисами менталітету, народного характеру, які в своїй специфічній сукупності, проявах і сутності не мають аналогії в світі. Серед визначальних факторів, які сприяли формуванню такого унікального феномену, насамперед варто відзначити геополітичну «межовість», яка тісно пов'язана з культурною «межовістю» існуванням людини на межі боротьби, випадковості, провини, страждання, загрози смерті. Звідси - поява вищих ідеалів порятунку Батьківщини, турбота про честь, свободи, незалежності. Одним з наслідків цього була поява своєрідного козацького типу. Одна з головних особливостей українського козацтва полягала в його глибокій релігійності. Християнська православна віра була для козаків провідною ідеологічною установкою.

Цілком очевидно, що українська ментальність багато в чому формувалася під впливом української родини, яка зберегла чимало рис, успадкованих від матріархату. У зв'язку з цим соціальні та психічні норми, ідеали, установки, ієрархія моральних цінностей України є типовими для жіночої свідомості.

Пізніше, звільнившись від комуністичних ілюзій, українці, з одного боку, ринули до світової цивілізації, а з іншого, повернули до своїх споконвічних цінностей і архетипів. Разом з уламками радянської імперії залишилися в минулому її утопічні сподівання, надія на світле майбутнє, імітація трудової діяльності, тотальний дефіцит. Цей фактор згуртував український народ, але зробив менш довірливим до влади.

Однією з головних рис українського національного характеру є природа ставлення громадянина до влади. Воно будується на непереносимості деспотичного характеру останньої. Український народ боїться влади і тому всіляко намагається позбутися її, самостійно вирішувати свою долю. Влада в його підсвідомості є постійним насильством і наругою. Сімейно-побутовий демократизм відбивався на формуванні не тільки повсякденного, але й суспільної свідомості українського суспільства [6, с. 111]. Типова для української нації схильність до індивідуальної свободи поєднується з традиціями народного самоврядування та демократично республіканськими принципами суспільно-політичного ладу.

У національному характері поєднується суто - особистісне від кращих представників народу і водночас типова, загальна в їх переживаннях, як «відгук» на події перед їх очима, умами, серцями. Такі відгуки, душевне відлуння лунають не лише на голоси і роздратування, що йде з надр самої нації, а й з об'єктивної природи її соціуму, її соціальної та історичної обстановки [7, с.119]. Якщо розглядати Україну як державу, розташовану в основному на рівнині, відкритих в своїх неозорих степах і садах, то задача її захисту від ворогів, успішної перемоги над ними з найменшими витратами в усі часи диктувало перший «пакет» вимог до характеру його як захисника свого народу, своєї землі.

Ціннісно - значущими рисами українців ставали оптимізм, товарицькість, чесність, щедрість, чуйність. Вони ставали морально виправданими і в створенні народу, ідеальними в програмі виховання кожного нового покоління.

Також однією з важливих цінностей в структурі українського національного характеру є сім'я. Прагнення до створення сім'ї у людей - це інстинкт, який зародився в первісному суспільстві, де сім'я була єдиним джерелом знань, необхідним для подальшого виживання людини. Це були знання про те, як піклуватися про інших і про себе, як домогтись досягнення наміченої мети, як поводитися зі світом предметів. Початковий набір навичок був дуже простий. Мета життя зводилася до виживання і саме цей факт сприяв створенню шлюбів. У сучасному українському суспільстві на функціонування та розвиток сім'ї впливають як соціокультурні традиції, архетипи, так і уявлення про сім'ю, отримане від батьків. Сім'ї належить важлива роль у соціальному розвитку суспільства, у вихованні підростаючого покоління, у досягненні особистого успіху кожною людиною. Характер людини формується з раннього дитинства. Значний вплив на нього роблять батьки, їх образ думок, стиль поведінки, спілкування і діяльності. Успішність виконання ними своєї батьківської ролі зобов'язує їх бути психологічно компетентними у вихованні дітей. Але в сучасному українському суспільстві не тільки сім'я стає важливим агентом соціалізації людини. Оскільки процес осягнення нових знань виноситься за рамки сім'ї, а самі знання перенасичені технологічними досягненнями, суспільство забуває найголовніше: справжня цінність - це самі люди. Таким чином, в сім'ю повертається те, що вклали в нас школа, церква, які як інститути виховання повинні дбати про благополуччя сім'ї і її моральне здоров'я. Адже як суспільство впливає на сім'ю, створюючи певний її тип, так і сім'я надає відповідний вплив на розвиток і спосіб життя суспільства.

Всі світові гіганти людського духу, всі вічні шедеври мистецтва слова піднялися до висот загальнолюдських цінностей тільки за національним корнем, на ґрунті свого народу, нації, національного характеру. Так як однією з важливих цінностей українського суспільства і в структурі національного характеру є продовження роду, то сьогодні стає актуальним бачення для українського народу свого шляху протягом століть, особливо це, зокрема, стосується сучасної молоді.

Для того, щоб виявити цінності національного характеру молоді сучасної України, потрібно зрозуміти їх світогляд. Свідомість виконує визначальну роль у формуванні світогляду особистості. Світогляд має життєву позицію особистості, її ціннісні орієнтації. Саме в світогляді тісно взаємодіють національні аспекти світосприймання і національна самосвідомість. Структура світогляду відображає складну і суперечливу сутність навколишнього буття.

Важливим структурним елементом світогляду є знання. Причому мова йде не тільки про знання професійні, яке людина отримує в процесі життєдіяльності, а й про теоретичні знання. Крім того, у формуванні світогляду важливе місце належить почуттям. Вони наповнюють світогляд особистісним змістом, різноманітними емоціями, настроями, переживаннями. Саме в формуванні національної самосвідомості такий елемент розгляду, як почуття, набуває більшої значущості. На процес перетворення знань, на переконання впливають різні чинники, в тому числі особистого характеру, пов'язані з особливостями індивідуальної свідомості.

Щоб виявити домінуючі цінності в національному характері українців, звернемося до результатів соціологічного моніторингу Інституту соціології НАН України, проведеного з 1992 року. Як свідчать дані дослідження за 2009 рік, з 20 життєвих цінностей (за 5-тибальною шкалою) найбільш значущими для населення України є такі цінності, як «міцне здоров'я» (4, 85 балів), «міцна сім'я» (4,82 бали), «благополуччя дітей» (4,73 бали), «матеріальне благополуччя» (4,66 балів), «створення в суспільстві рівних можливостей для всіх» (4,23 бали), «сприятливе морально-психологічне становище в суспільстві» (4,16 балів), «суспільне визнання» (4,17 балів), «цікава робота» (4,13 бали). Таким чином, саме традиційні цінності домінують сьогодні в ціннісній свідомості громадян України [8]. В той же час, цінності, які забезпечують самореалізацію особистості в різноманітних сферах суспільного життя («створення в суспільстві рівних можливостей для всіх», «участь у діяльності політичних партій і громадських організацій», «можливість висловлювати думку з політичних та інших питань, не боячись за особисту свободу», «можливість підприємницької ініціативи», «критика і демократичний контроль рішень владних структур»), як свідчать дані моніторингу, в ціннісній свідомості громадян України теж займають досить важливе місце. Протягом 2006-2009 років 2 життєві цінності не втратили високої значимості у наших громадян - це «цікава робота» (4,13 балів), «можливість підприємницької ініціативи» (3,27 балів).

Існують різні концепції дослідження механізмів спадковості національного характеру. Багато дослідників пов'язують національну психіку, характер з механізмами біологічної спадковості - генами. Серед таких теорій вагомою залишається концепція К. Юнга. Підсвідома сфера психіки кожної людини, на думку вченого, містить приховані сліди пам'яті про історичні досвіди своєї раси, нації. Ці сліди, закарбовані генами, які К. Юнг назвав архетипами [9].

З біологічною спадковістю сучасного українського суспільства передалася така цінність, як

традиція. Вона є найважливішим механізмом стабілізації та інтеграції народів, передачі від покоління до покоління духовних ідеалів, які містяться в основі національного характеру. І так як українці дбають про збереження традицій, саме це і об'єднує національний характер предків українського суспільства і сучасної України, роблячи їх єдиним народом в ретроспективі вивчення національного характеру України.

Висновки. Запропоновано уточнення соціально-філософського сенсу поняття «національний характер» як соціокультурного феномену, специфіка якого формується в певних історичних умовах розвитку суспільства. В соціально-філософському дискурсі термін «національний характер» визначається як філософський конструкт, який формує і відтворює семантичне і символічне поле нації, в якому відбуваються всі процеси сприйняття, розуміння і пояснення світу як на рівні свідомості, так і на рівні несвідомого.

Аналіз цінностей українського національного характеру показав, що українському народу важливе відчуття дружби, актуальним для них є власне здоров'я, однак вони вірять тільки в свої сили і не чекають допомоги від інших. Для українців важлива свобода дій і думок, цілком закономірно, що вони цінують самостійне прийняття рішень і не вважають покірність формуванням українського національного характеру. Українське суспільство цінує свободу і незалежність. Цей народ піклується про збереження традицій. Українцям не притаманна хаотичність у прийнятті рішень, у них високий рівень моральності й індивідуалізму. І незважаючи на багатогранність характерів українців, різноманітність їх видів діяльності, доходів, стилів життя, в формуванні їхнього національного характеру є ті цінності, які майже не залежать ні від сімейного стану, ні від освіти, ні від статусу. Їх можна розділити на три групи: перша - важливі цінності, що передаються від покоління до покоління - власне здоров'я, сім'я, безпека, повага до батьків і старших, свобода, незалежність, справжня дружба, збереження традицій; друга - не надто важливі цінності, придбані шляхом історичних змін і соціального реформування - соціальна влада, почуття краси, впливовість, популярність, статус; третя - не важливі, отримані від субкультурного виховання - прагнення до пригод, випадковість, покірність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Режим доступу: <http://slovardalja.net/word.php?wordid=42274>
2. Філософський словник / Під ред. М. М. Розенталя, П. Ф. Юдіна. - вид. 2-е. - М., 1968 - 390 с.
3. Гнатенко П. І. Національна психологія /П. І. Гнатенко// Дніпропетровськ: Поліграфіст, 2000. - 213 с.
4. Кон І. С. Національний характер - міф чи реальність? /І. С. Кон// Іноземна література. 1968 № 9. 228 с.
5. Василькевич К. Характеристика національного характеру сучасної української молоді / К. Василькевич// Політична психологія, Київ: ЦУЛ, 2003 - 216 с.
6. Чернова Л. Е. Труднощі дослідження національного менталітету характеру / Чернова Л. Е.// Національна психологія та духовні цінності народу.-Дніпропетровськ ДГУ, 1994 - 143 с.
7. Історико-політичні уроки української державності: Енциклопедичний словник / За ред. Ю. І. Рімренко - Київ, Донецьк: Донбас, 1998 - 544 с.
8. Ручка А. Ціннісна ментальність українського соціуму в першій декаді нового століття / А. Ручка // Українське суспільство 1992-2009. Динаміка СОЦІАЛЬНИХ змін / В. М. Ворона, М. О. Шульга. - Інститут соціології НАН України, 2009.- 560 с.
9. Режим доступу: http://razumkov.org.ua/ukr/socpolls.php?cat_id=163.

Маслов Юрий Константинович, Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского»

УДК 342.5:328.132.7

ПОЛИТИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ИНСТИТУТА ПРЕЗИДЕНТСТВА В СТРАНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЙ И ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ

Институт президентства в странах Центральной и Восточной Европы изучается с позиций правового регулирования, политической роли в системе власти с целью определения специфики восточноевропейской модели президентства, сложившейся под влиянием различных факторов, имеющих историческую основу.